Kendi Kendime…

Lokale gidip geliyor, Rahmi ve Abdürrahim ile ara sıra orada da birbirimizi görüyorduk ama bir gün Rahmi ile özellikle buluşmak istedim. Kafamı kurcalayan bir sorun vardı. Ona danışıp görüşünü almak istiyordum.

Beni kırmadı. Çamlıca tepesine çay içmeye gittik. (O günlerde Çamlıca şimdilerde olduğundan çok farklıydı.)

Kış günü, ortalıkta pek kimse yoktu. Yaşlıca olduğu belli bir kara köpek kuyruğunu sallayarak çevremizde dolanıyordu.

Rahmi çayın yanında bir şey yemek istedi. Garson ancak simit bulabildi. O da bayattı; kayış gibiydi. Böylece yaşlı kara köpek ziyafete kondu.

Önce ipe sapa gelmez şeylerden söz ediyorduk. Bu olağan dışıydı. Çoğu kez hoşbeşten sonra hemen konuya girer, boşuna zaman yitirmemeye bakardık. Bu kez ise ben sorunumun neresinden ve nasıl başlayacağımı bilemiyordum.

Rahmi bunun farkındaydı elbette. Nasıl olsa günün konusunu açacağımı bildiği için sabırla bekledi; sormadı.

Bir ara ikimiz de sustuk. Hani çok sayıda kişinin hep bir arada konuştuğu, bir şamatadır gittiği ortamda birdenbire herkes susar. Ortalığı sessizlik kaplar. Birisi «Kız doğdu!» der. Bu herhalde çocuklarının hep erkek olmasını isteyen, kızları çocuktan bile saymayan hatta kendine erkek çocuk vermeyen karısını hırpalayan, katı ataerkil kafa yapısındaki insanların uydurduğu bir deyiş olsa gerektir. İşte, tam öyle bir sessizliktir çöktü.

Tam zamanı olduğunu düşünüp «Biliyor musun Rahmi? Ben olası yaşam süremden ötürü kaygılıyım. İçim içimi yiyor.» diye başladım.

Şöyle bir geri çekilerek neyim olduğunu anlamaya çalışır gibi beni süzdü. Açıklama yapmam gerekirdi. Önemli bir sağlık sorunum olmadığını, sadece "yaşam süresi" ile ilgili bir düşünsel konunun hayli zamandan beri beni huzursuz ettiğini, buna kendi başıma bir çözüm bulamadığımı, yardımına gereksinme duyduğumu söyledim. «Bilim böylesine ilerlemiş, birçok sağlık sorunu çözülüp insanın ortalama yaşam süresi de hayli artmışken bile bunun hâlâ 90 yılı zor bulmakta oluşu bana dokunuyor, kaygılandırıyor, huzursuz ediyor.» dedim.

«Bilim derken "tıp" demek istiyorsun.» dedi.

Zaman zaman kullandığım terimleri düzeltirdi. Benim gibi birinin yazarken de konuşurken de Türkçeyi doğru kullanması gerektiğini söylerdi. Yeni tanışmış olduğumuz sıralarda bundan alınıp alınmadığımı sormuş, alınıyorsam bunu açıkça bildirmemi istemişti. Ben ise hiç de alınmadığımı, bunda alınacak bir şey olmadığını, Türkçeyi kurallarıyla birlikte iyi bildiğimi sandığımı, fakat hatalarım çıkabileceğini, bu nedenle de insanın başkalarının eleştiri ve düzeltmeleriyle daha iyisini ve daha doğru olanını öğreneceğini öngördüğümü söylemiştim. Bana koskocaman bir "Aferin!" çakmıştı. Ancak şimdi yaptığı terim düzeltmesi değil, işi şakaya vurup söze karamsarlıkla başlamayı gidermekti.

Bunun böyle olduğunu anlamakta güçlük çekmemiştim. Nitekim «Peki, ne yapmayı düşünüyorsun?.. Üstelik o kadar yaşayacağını nereden biliyorsun?» deyişinden de konuyu aslında ciddiye almakla birlikte, benim tutumumdan pek hoşlanmadığını, hafifletme eğiliminde olduğunu belli etti. Öyle ya, benden on yaş kadar büyüktü; birimizin böyle bir tasası varsa, öncelik onda olmalıydı.

«Rahmi, gözünü seveyim dalga geçme, ben çok ciddiyim.» dedim, «Doğal yaşam sürem her ne ise daha çok, olabildiğince uzun yaşamak istiyor değilim. Sadece geçmiş ile olası geleceği şöyle bir karşılaştırıyorum. Bundan sonra yapmayı düşündüğüm şeyler şimdiye dek yaptıklarımdan çok fazla gibi görünüyor. Yaşam süremin çoğu bitmiş ve azı kalmış olduğuna göre, zaman bunları bitirmeye yetmeyecek. Derdim bu.»

«Demek ki yaşantında zamanın çoğunu boşa harcadın.» diye şakalaşmayı sürdürdü ama hemen ardından, «Sana şu işin asıl doğrusunu söyleyeyim mi?» diyerek, her zamanki Rahmi'ye döndü. «Seni tanıdığımdan beri hakkında hiç de öyle düşünmüyorum. Üniversitedeyken derslerden çok tiyatroya önem vermiş olman, bir rastlantı sonucu da olsa kalkıp askere gitmen, okulu geç bitirmen, arkadaşlarından çok sonra meslek yaşamına başlaman ve diğer yapıp ettiklerin, başkaları için birkaç yılı boşu boşuna harcamış olmak sayılabilir ama senin için hiç de öyle olmamış. Üstelik bir de harika evliliğin, çocukların var.»

Söyleşilerimiz sırasında ona hemen hemen tüm yaşam öykümü anlatmıştım. Beni iyi tanıyordu. Fakat o hiç evlenmemiş olduğu, çoluk çocuğu bulunmadığı için, ben onun yanında pek söz etmezdim ailemden.

«Sen üniversitede sırf ders çalışıp başka bir şeyle uğraşmayan, belki arada sırada maça falan giden, böylece senden önce para kazanmaya başlayan arkadaşlarından hayli farklı şeyler öğrenmişsin.» diyerek devam etti, «Bu deneyim, senin bugüne dek edindiğin yaşam anlayışına, dünya görüşüne yön vermiş. Zaten bu nedenle yapman gereken birçok şey buluyorsun. Para kazandığın işinin dışında başına iş açıyorsun. Tasarımlarını eyleme dönüştürmek için önünde kalan zamanı yetersiz görüyorsan, yapman gereken bir başka şey var.»

Sustu.

Kimi zaman böyle yapardı. Söyleyeceklerinin hepsini bir batında, hemen söylemez, sonunu bağlamaz, sorulmasını ister, söyletilmesini yeğlerdi.

Ben de «Nedir o başka şey?» diye sordum, tam da onun beklediği gibi.

«Madem zamanın yetmeyeceğini biliyorsun, şu hâlde bundan böyle yapmayı düşündüklerinin bazılarından cayman gerekecek.» dedi.

Bu öneriden hoşlanmamıştım. «Nedenmiş?» diye karşı çıktım ama böylece kendi sözümün tuzağına düştüm.

«Sen söyledin ya!.. Zaman yetmiyor, yetmeyecek.» dedi.

Yine bir süre durdu. Düşündü. *"Ne söylesem!"* gibisinden değil de *"Söylesem mi yoksa söylemesem mi?"* gibisinden…

Dayanamadım, «Söyle, söyle.» diye zorladım.

«Bu bir yolculuktur. Sonu yok.»

Diyeceği bu muydu!.. Önemsesem mi, umursamasam mı, o anda bilemedim.

«Tevrat'a göre ilk atalarımız sayılan insanlardan her biri 400 yıl falan yaşamış. Acaba ben yaşam süremi yetersiz görürken onların yaşam süresini kıskanıyor olabilir miyim?» diye, aslında gerçek düşüncem olmayan bir lâf edecek oldum.

Bunu ciddiye aldı. «Onlar sadece birer varsayım.» dedi.

«Varsayım bile olsa, sonrakiler çok daha kısa yaşamış. Birkaç yüzyıl içinde insanın yaşam süresi genel olarak hayli kısalmış.» diye üzerine üzerine gittim.

«Özellikle tufandan sonra değil mi?» diyerek beni faka bastırdı.

«Ona pek dikkat etmemiştim ama galiba öyle.» demek zorunda kalınca, Rahmi şöyle bir açıklama yaptı: «Din kitaplarında yazılı olanların çoğunu direkt anlamda almak hatadır. Bunlar birer tarihsel öykü gibidir ama simgesel ya da dolaylı bir dil kullanılarak anlatılmak istenen farklı şeyler içerir. Ne anlatılmak istendiğini düşünmek gerekir. Nitekim tufan olayı da aslında bir başka şey anlatır.»

«Bunu nereden çıkarıyorsun? Nasıl emin olabilirsin?» diye sorunca, «Örneğin Nuh Tufanı olayı "Gılgamış Destanı" ile hayli uyuşur.» dedi.

«Arada tarih farkı yok mu?» diye sorma gereğini duydum.

«Elbette var. Dolayısıyla birbirinden çok farklı tarihlerde fakat çok yakın yerlerde hemen hemen aynı öykü sanki o gün geçmiş gibi anlatılmış. Hangisinin doğru olduğunu bilmiyoruz. Bu konudaki bilimsel bulgular yetersiz. Ancak aynı çevrede birbirine çok benzer iki öykü anlatılır ve bunlar tarih bakımından bir uyumsuzluk gösterirse, ister istemez sonrakinin biraz değiştirilmiş bir kopya olduğu ya da verilen tarih bakımından yanlışlığı olduğu ortaya çıkar.»

Sonra da şunları anlattı:

«İyi bilmediğimiz dönemlerde yani jeolojik çağlarda yeryüzü büyük doğal olaylara sahne olmuş. Bunlardan biri, dünyaya iri bir meteorun düşmesinden hemen sonra oluşmuş. Dünyanın ekseni işte o zaman ekliptik düzeleme göre eğilmiş, mevsimler ortaya çıkmış. Bu bir doğa olayı; milyonlarca yıl önce; daha yeryüzünde canlılar bile yokken... Fakat bu astronomik olay bile sanki birkaç bin yıl önce meydana gelmiş gibi anlatılmıştır. İnsanlığın geçmişi bakımından da sadece destanlara, dinsel kitaplardaki öykülere bağlı kalmamak, anlatıları bilimsel bulgularla karşılaştırıp felsefî nitelikli bir sonuca varmak gerekir.»

Haklı olabilirdi ama ben o sırada bu dediklerini bir yana bırakıp, beni ilgilendiren konuya döndüm.

«İnsanın yaşam süresinin her yılı yeterince, gerektiğince dolu değil. Asıl bilinçlenmeye başladığı, verimli olduğu, ürün verdiği belirgin bir dönem var. Bu dönem, bana göre, insanın gençliği ile artık yavaş yavaş işten güçten geri kalmaya başladığı yaşlılığı arasındaki "orta yaş" dönemi… Oysa bu döneme şöyle bir bakacak olursak, genelde bunun da yaşayabileceğimiz olası sürenin yarısı kadar bile tutmadığını görüyoruz. Ben işte kendi hesabıma buna içerliyorum. Telâşa kapılıyorum.»

Rahmi bu endişeyi yersiz buldu. Asıl önemli olanın yaşam süresi değil, geçmişte yapılmış olan ile gelecekte ne yapılacağı olduğunu belirtti. Şöyle dedi:

«Kimileri başkalarından çok daha kısa süre içinde çok daha fazla şey yapıyor. Demek ki, zamanını daha iyi kullanıyor. Az zamanda çok yaşıyor. İşte buna özenmeli. Ancak o süre içindeki yapıp etmeleri de anlamlı ve işe yarar kılmalı. Zamanı uzatmak elimizde olmadığına göre, bunu başaramayanlar yani ağır yaşayanlar, kısa gibi görünen bu süre içinde tüm istemlerinin gerçekleşmesini, tüm beklentilerinin yerini bulmasını istiyor.»

«Tamam işte! Benim dediğim de o… Sence de öyle olması gerekmez mi?»

«Ölümlü olduğumuzun bilincindeyiz. Bir gün mutlaka öleceğimizi, bundan kaçamayacağımızı biliyoruz.»

Bu, benim sorumun yanıtı değildi. Sözü dolaştırarak bir yere getirmek istiyor ama ağırdan alıyordu. Kimi zaman anlatacaklarının tümünü durmadan, bir solukta anlatır, kimi zaman da tıpkı Sokrat gibi karşılıklı konuşarak, soru ve yanıtlarla bir yere varmak isterdi.

Bir keresinde neden böyle yaptığını sormuştum.

«Tek sesli anlatım kısa süre sonra etkisini yitirir. Dinlenmez. Dinlense bile iyi anlaşılamaz olur. Karşılıklı konuşma biçimine sokulursa, dinleyen de konuya etkin olarak katılırsa uzun sürecek bir tartışmayı çok daha dinlenir ve anlaşılır bir hale getirme olanağı doğar.» demişti.

Bu sözü de Rahmi'nin kolay kolay bulunamayacak bir adam olduğuna ilişkin görüşümü pekiştirmişti.

Yunan mitolojisinin bir yerinde insanların "ölümlü tanrılar", tanrıların ise "ölümsüz insanlar" olarak nitelendiğini anımsatıp, ilginç bulduğumu söyledim. Bu sözümün konumuzla bağlantısını kurmayı ona bıraktım.

«Evet ama o mitolojiye özgüdür.» dedi, «Biz ise tanrı falan olmadığımızı, mitolojilerdeki gibi tanrılaşamayacağımızı da bildiğimize göre, bu işin çıkar yolu yok. Bu varsayımları bırak. Günümüzün gerçeklerine gel. Kendi gerçeğini gör. Bilemiyorsan araştır, bul, anla ve özümle. Aklını kullan. Ona sahip çık.»

«Buna karşın, gönül ölümsüz olmayı isterdi.» diyerek direndim.

Öğüt verircesine şunları söyledi: «Çoğu kez, insanın gönlüne egemen olması aklına sahip çıkmasından zordur. Akıl gerçekle bağdaşır. Gönül ise gerçeklerle pek uyumlu olmayan dileklerde bulunabilir. Oysa gerçeklerin yolunu gösteren bilim ve akıldır. Eğer doğruyu bulmak, gerçeklere yönelmek istiyorsan öncelikle aklının dediğine kulak vermelisin. Öyle yapmazsan yolunu şaşırabilirsin.»

Bu dediğine katılıyordum ama tartışmayı sürdürebilmek için karşı görüşü savunmayı sürdürdüm. «İyi de, ben sadece et, kemik ve sudan oluşma bir nesne miyim?.. Duygularım yok mu?.. Aklım bana öyle demese de gönlüm başka türlü olmasını isteyemez mi?»

«Varsın istesin... Kırılmaktan başka elde edebileceği bir şey olmaz.» diyerek âdeta umursamaz bir tavır takındı. Oysa "duygusuz" olduğu söylenebilecek türden bir adam değildi. Hatta bilge bir kişi oluşuna, kendisine hâkim olmasını bilmesine karşın duygusal eğilimlerinin ağır bastığı durumlar da olurdu. Nitekim hemen ardından öğüt faslına geçti:

«Başkasının gönlünü kırmaktan özenle sakın ama aynısını kendine gösterme. İlle kendi gönlünü de hoş tutmak istiyorsan, olmayacak istemler peşinde koşma.»

Bu sözünden anladığımı, «Yani önce aklı kullan, sonra da akıl verilerinden yararlanıp gönlüne egemen ol. Kendini duygusallığa kaptırma diyorsun.» biçiminde yorumladım.

Onayladı.

Art niyetli olmasam da işte onu yakalamıştım. «Sanki sen hiçbir zaman duygusal davranmıyorsun da!» diyerek, sitemi patlattım.

«Benim yaptığımı yapmak zorunda değilsin. Yaptıklarımı yapmak yerine dediklerime kulak ver.» diyerek beni uyardı. Apaçık bir şekilde halkın dilinde pelesenk olan "ustanın dediği ve yaptığı"…

Farkında değildik ama tam o sırada yanımıza gelmiş olan garson, «Çayları yenileyim mi?» diye sordu. Ağız birliği etmiş gibi ikimiz birden «Elbette!» dedik. Rahmi kahkahalarla güldü.

«Komik bir şey mi oldu?» diye sordum.

«Bazen aynı şeyi düşünenler aynı anda aynı şeyi söyler ya, işte ona güldüm.» dedikten sonra ekledi: «Biliyor musun her zaman aynı şeyi düşünüp aynı şeyleri söylemekte olmayışımız çok iyi. Öyle olsaydı birbirimizden öğrenebileceğimiz, birbirimize katabileceğimiz bir şey de bulamazdık. Konuşmanın, tartışmanın ne anlamı kalırdı ne tadı hatta ne de gereği.»

Ben bu lâfın aşağı yukarı aynısını daha önce Abdürrahim'e etmiştim ama bunu Rahmi'ye söylemedim.

Konuyu bir başka açıdan almayı denedim: «Ölümsüzlük, ya gerçekten de olabilseydi?» diye saçma sapan bir lâf ettim.

Rahmi ise bunu da ciddiye aldı. «Onu ancak mitlerde görebilirsin.» dedi, «Beslenme ya da doğal gereksinim amacıyla öldürmeler ile beklenmedik ölümleri bir yana bırak. Savaş da olmasın. Keşke hiç olmasa! Canlılardan hiçbirinin ölmediği, hepsinin sürekli çoğaldığı bir dünya düşünebiliyor musun?.. İstersen bunu bir bilim kurgu varsayımı olarak al. Bir an için gerçekleştiğini düşün... Sence bu nasıl sonuçlanırdı?»

«Az önce varsayımları bırak diyen sen değil miydin?»

Diretti. «Doğanın her gerçeğine ilişkin bilimsel kuramın bulunuşu mutlaka bir varsayım ile başlamıştır. Biz de bunu pratiğe uyarlayıp sonunda bir senteze ulaşacağız. Şimdi sen soruyu yanıtla.»

«Dünyada canlılara yer kalmazdı.» dedim.

Burnunu kıvırdı. «Evet ama çok daha önemlisi var.»

«Yaşamın değeri yitirilirdi.»

«İşte buldun.» diyerek ellerini şaklattı. «Demek ki yaşamın değeri ancak ölümün gerçekliğiyle olanaklı. Her şey karşıtıyla birlikte var.»

«Bu diyalektik, değil mi?.. Abdürrahim şimdi burada olsa hemen üstüne atılırdı.» diye sanki onu ararmışçasına çevreye göz atar gibi yaptım.

Aldırmadı. «Doğru, Abdürrahim diyalektikçidir ama diyalektik bir olgudan söz etmek için ona danışmak zorunda değiliz.» dedi. Çevreye bakınışımı ise ciddiye almıştı. «Yoksa bugün buraya geleceğimizi biliyor mu?»

«Yok canım, ne ilgisi var? Ben seni kandırabilir miyim diye öylesine baktım ama beceremedim. Çocukken böyle bir şaka yapardık. Birisini arkasına baktırır, ensesine bir tokat patlatırdık. İnsanın zaman zaman çocuklaşması güzel oluyor.»

«Şu haline bak!» diyerek, beni şakadan azarladı. «Bir de "Yaşam süremin yetmeyeceğinden ötürü kaygılıyım" falan diye yakınıyorsun.»

«Haksız mıyım?»

«Evet. Ne kadar bencilce bir tutum!.. Ya biz ne yapalım?.. Sen daha çocuksun yahu!.. Bu sorunu benimle görüşmek üzere kalkıp buraya getiriyorsun; sonra dalga geçmeye başlıyorsun. Bu senin gibi bir adama yakışır mı?»

Garson çayları getirmişti. Servis yaparken başka bir düşünceye daldım.

***

Bir zamanlar pek sevdiğim bir diğer dostum vardı: **İsmail Hakkı Tezcan**. Bu isim uzun olduğundan ben ona kısaca "Tezcan" derdim. Zaten olağanüstü kütlesine karşın "tez canlı" denilenlerdendi.

Tam bir "gastronom" idi Tezcan. Dünyanın neresinde, ne zaman, neyi ve nasıl yemek gerektiğini çok iyi bilirdi. Birçoklarıyla birlikte beni de sırf yemek için oradan oraya sürüklerdi. Sohbetine de hiç doyum olmazdı. İnsanın hem midesini hem ruhunu doyururdu.

Örneğin, İstanbul'da yeni açılmış bir yerde kömür ateşinde ızgara yapıldığını duymuş. Ortak dostlarımızdan olan Yılmaz Perk ile birlikte sırf "eti nasıl yaptıklarını görmek üzere" (!) oraya gittik. Tezcan yiyecek ne olduğunu sordu. Garson on üç ayrı tür ızgaradan söz etti. Bunlardan hangisini iyi yaptıklarını sordu. Garson hepsinin iyi olduğunu söyleyince, hiç inanası gelmedi. «Bak şimdi!... Aynı kömür ateşinde her tür et aynı iyilikte ızgara olmaz. Sen bunu bilmesen de biz bildiğimiz için şimdi seni deneyeceğiz. Her birinden her birimize birer porsiyon yapacaksın. Hepsini teker teker tadacağız. Hangisinin iyi olduğunu göreceğiz. Ondan sonra da ne yiyeceğimize karar vereceğiz.» dedi.

Yılmaz o sıralarda henüz tüy sıkletti. Dehşetle karşı çıktı. «Olmaz öyle şey!» dedi, «Ben o kadar yiyemem.»

Bunun üzerine Tezcan «Sen zaten hep kıvırırsın. Bize ne zaman doğru dürüst uyduğun var ki?» deyip, Yılmaz'ın bu denemeden bağışık tutulmasına razı oldu. Böyle sert bir tepki gösterince ben gıkımı bile çıkaramamıştım. Dolayısıyla, Yılmaz üç porsiyon ile yetinirken ikimiz on üç ayrı tür porsiyonu "tadına bakma" bahanesiyle mideye indirmiş, sonra asıl öğle yemeği için bunların içinden üçünü seçmiştik.

En çok garson endişeliydi. Acaba denemek için istediğimiz porsiyonların parasını verecek miydik, yoksa onun bir deneme olduğunu ileri sürerek sadece sonuncuları mı ödeyecektik?

Çıkarken, hepsini ödediğimiz için ağzı kulaklarına varıyordu.

Tezcan ile yaşamış olduğum yemek öyküleri anlatmakla bitmez. Onu iyi tanıyan başkalarına soracak olursanız, onlar da benimkilere benzer birtakım başka öyküler anlatır. Tümünde hem bol ve lezzetli yemek hem de çağıl çağıl neşe vardır. Örneğin bir keresinde Antalya'da iken, bizi alıp Köprülü Kanyon'a götürmüştü. O tarihlerde yol çok bozuktu; haritada hemen burnunun dibinde görünen yere dört saatte ancak ulaşılıyordu. Tamam, doğa şahane ama yiyecek bakımından bakarsak bu zahmet ne içindi? Toroslara özel olduğu söylenen alabalık, akşamdan kireç kaymağına yatırılmış kabak kızartması ve yanında elinle uzanarak alacağın dereotu…

Tezcan, her ne yaparsa yapsın sağlığını gerektiğince iyi koruyamazdı. Pek iyi olmadığını herkesten, ailesinden bile saklardı. Aslında belli zaman aralıklarıyla doktora gidip muayene olmaktan da geri kalmazdı.

Giderdi de ne olurdu sanki!.. Doktorların, hele diyet uzmanlarının dediğini yapar mıydı?.. Ne gezer!.. Damak zevkinden yoksun kalmak onun indinde "yaşamamak" ile özdeşti.

Sık sık bir nöroloğa giderdi. Bir keresinde beni de alıp götürmüş, muayeneden geçirtmişti. Doktor bana birçok test uygulamış, şakalar yapmış, sonra Tezcan'a dönüp, «Bunu bana niçin getirdin? Hiçbir şeyi yok. Henüz çocuk.» demişti.

Çocuk olmak güzel ama bu sonradan anlaşılır.

Tezcan'ın hipertansiyonu vardı. Tehlikesini biliyordu elbette ama umursamazdı. Dilediğince yaşamayı öncelikli tutardı. Onu aramızdan genç yaşında alıp götüren işte bu olmuştu.

***

Rahmi'nin «Hayrola!.. Dalıp gittin. Kırılma canım, ben de şaka ettim.» dediğini duyunca, bu düşüncelerden sıyrılıp kendime geldim. Tezcan ile yaşamış olduğumuz serüvenler ne anlatmak ne anımsamakla biter.

Rahmi'ye «Nerede kaldık? diye sorunca, «Abdürrahim'de.» dedi.

«Onunla tartışırken kazara "diyalektik" sözü geçecek olursa, onun tezine mutlaka bir karşı tez sürmek çok hoşuma gidiyor.» dedim.

«Bu da diyalektikten başka bir şey değildir.» dedi Rahmi, «Zaten bir sav üzerine karşı sav ileri sürerek doğruyu bulmaya çalışma yöntemidir.»

O sırada aklıma bambaşka bir şey geldi. Rahmi'ye anlatmak istedim.

«Geçenlerde bir tanıdığım bana çok yıllar önce bir bilge kişinin kendisine verdiği bir öğüdü aktardı: "Ölmekten sakın korkma, ölememekten kork." demiş.»

«Güzel söz... Sen hiç artık ölmek isteyen, üstelik akıl yolu ile düşünürsen ölmesi gerektiğini doğru bulacağın ama bir türlü ölemeyen insan gördün mü?.. Senin duygu ve düşünceni bilemem ama dünya çapında bir türlü sonuca bağlanamamış olan "kendi ölümüne karar verme sorunu" mutlaka bir çözüme bağlanmalı.»

Safça «İntihardan söz etmiyoruz değil mi?» diye konunun kapsamını belirginliğe kavuşturmak istedim.

«Elbette hayır!.. İntihar yanlıştır.» diye yanıtladı, «Benim demek istediğim "ötanazi" yani artık yaşamasına tıbben olanak bulunmayan, hem acı çeken hem yakınlarına sıkıntı çektiren bir kişinin sonsuzca uyutulması. Bu uygulamayı bir yandan uygarlık, bir yandan onu izlediğini savunan "hukuk", öte yandan dinsel inançların akıl almaz dogmaları nedeniyle bir türlü yürürlüğe koyamıyoruz. Oysa "ilkel" diyerek küçümsediğimiz birçok toplum, bu sorunu töreleriyle çoktan çözümlemiş. Bazı hayvanlar içgüdüleriyle ölüm zamanı gelince ne yapması gerektiğini biliyor ve doğanın gereğini yerine getiriyor. Eskimolar, bir tür ötanaziyi kendi töreleri uyarınca yerine getiriyor.»

Bir an durdu. «Yahu bu bambaşka bir konu. Yaşam süresinin yetersizliği ile başladık, sonra ölümsüzlüğe geldik.» dedi ama kendini alamayarak ekledi: «Buna karşın düşünelim... Böyle bir şey gerçekleşse ne olur?.. Bence bu dünya günümüzde olduğundan çok daha yaşanılmaz bir hale girer. Belki o durumda ölümün yararının farkına varır, yaşamımızda yapacak hiçbir işimiz kalmadığında ölebilmek için yalvarıp yakarmaya başlardık.»

«Belki o zaman hızla uzaya açılmak, yaşama elverişli başka dünyalar bulmak, oralara göçmek kaçınılmaz olurdu.» diye ortaya kendimce bir fantezi daha attım.

Rahmi bunu hiç de bir fantezi olarak almayıp, «Acaba insanların tümü hep birlikte mi göçerdi?» diye hem anlamsız hem de gereksiz bulduğum bir soruyla karşılayınca, ben de bunu yanıtlama gereğini duydum.

«Zenginler gider, yoksullar kalırdı.» dedim.

Beni biraz daha kışkırttı: «Nereden biliyorsun, belki de zenginler burada kalmak isterdi. Ne yapıp edip yoksulları gönderirlerdi. Böylece dünyada "yoksulluk" diye bir şey kalmazdı.»

Lâfı nereye getirmek isteğini anlamıştım.

«Diyeceksin ki, yoksulluk diye bir şey olmayınca zenginlik de olmazdı. Çünkü diyalektik karşıtlık yok. Zenginler yaşamlarını zengince sürdürebilmek için yoksulların varlığına gereksinme duyardı. Bunun için de yoksulları göndermiş olduklarına pişman olurlardı. Demek ki, kimin gideceği, kimin kalacağı insanların varlık düzeyine bağlı olmamalı. Birtakım yetkililerin kimin gideceğine, kimin kalacağına karar vermesi gerekirdi.» dedim.

«Tek yetkili sen olsan kimi götürür, kimi bırakırdın?» diye sorunca, «Ben gidiyor muyum ki bakalım? Belki de bu dünyada kalmayı yeğlerim.» diye gitmeye karşı çıkacak oldum.

«Diyelim ki, öyle değil. Sen gidiyorsun ve seninle birlikte gidecek olanları da tek seçici olarak belirliyorsun.» diye üsteledi.

Bunun üzerine, «Bu dünyada sevmediklerim varsa, -ki elbette var- onlarla yaşamı paylaşmak istemeyeceğim için yeni dünyalara götürmek istemezdim. Hoşuma gitmeyen birtakım canlı türlerini de götürmezdim. Seçici olurdum. Orada yepyeni, bambaşka bir ekolojik ortam oluşturmayı isterdim.» dedim.

Rahmi beni açmaza sokuverdi: «Sen tanrı mısın ki?»

Başladığımız bu oyunu sürdürüp kendimi savundum. «Sen beni Nuh'un yerine koydun da şimdi ben tufan yaklaşırken Nuh olsaydım ne yapardım diye hemen karar vermek için çok hızlı düşününce bunu buldum.» dedim.

«Ama biliyorsun ki o varsayımsal öyküye göre, Nuh gemisine canlıların her türünden dişi ve erkek olmak üzere bir çift almış. Masal bile olsa buradaki felsefede ekolojik bakımdan bir "denge ilkesi" var.»

«Benim düşündüğüm dengesiz mi oluyor yani?.. Oradaki denge falan değil, her canlı türünün soyunun sürmesinin sağlanması. Üstelik sen yeşil barışçılardan sayılmazsın.» diye direttim.

«Kimlerden sayılmak ya da sayılmamak önemli değil. Ortada bir gerçek var. Bunu göz ardı edemeyiz.» dedi.

Şu "gerçek" sözcüğünü diline dolamış gibiydi. İkide birde gerçeklerden söz ediyordu. Bu konuda oturup görüşeceğimize dair bana söz vermişti ama hep erteliyordu. Kaytardığını söyleyemezdim. Öyle şey yapmazdı. Fakat bu işi nasıl bir amaçla ertelediğini bir türlü anlayamıyordum.

Bunun üzerinde durmaktansa, o anda konuyu dağıtmamak için, «Neymiş o gerçek?» diye sordum.

«Şu üzerinde yaşadığımız dünyada bile ekolojik düzeni, bu düzenin dengesini tutkularımızla, doymazlığımızla bozmak için elimizden geleni yapıyoruz. Sonra "Vay halimize!" diye bozmuş olduğumuz dengeyi tekrar nasıl kurabileceğimizi arpacı kumrusu gibi düşünmeye girişiyoruz.» dedi, «O senin dediğin yeşilciler gibi kimilerimiz protesto eylemlerinde bulunurken, kimilerimiz laboratuvarlara kapanıp doğayı nasıl kurtarabileceğinin yollarını araştırıyor. Bitmez tükenmez, üstelik sonuç vermesi umutsuz bir uğraşı...

Kimilerimiz de bu bağlamda insanları bilinçlendirmeye çalışıyor. Aslında en yararlısı, en gerekli olanı bu.»

«Konumuzu saptırdın.»

«Hiç bile... İzmit'te başına gelen olayı anlatan sendin.»

«Hangi olay?»

Anımsattı.

Karayolları'ndan ayrıldıktan hayli zaman sonra, o sıralardaki işimin gereği bir gün İzmit'e gitmiştim.

Oradaki bir altyapı inşaatının proje müdürü, ben daha Karayolları'nda iken bir ara genel müdürlük yapmış olan Celalettin Dursun imiş.

Dünya bazen ne kadar küçülüyor.

Benim uzunca bir süre çalışmış olduğum bir şirkete girmeme bir bakıma ön ayak olan, beni o işe almaları için destek veren de oydu ama o zaman bir başka projenin başındaydı. Ben o şirkete girmek için başvurduğum zaman, önce almak istememişler, yaşımı biraz ileri bulmuşlardı. Bir rastlantı sonucu, Karayolları'nda uzunca bir süre çalışmışlığım nedeniyle ona sormuşlar, acaba tanır mı diye…

Çok ilginç! Hemen hatırlamış. «Siz deli misiniz? Karayolları'nda ona "Rüzgâr" derlerdi. Çok hızlı ve becerikliydi. Eğer siz almayacaksanız bana gönderin. Ben hemen işe alayım.» demiş.

Bundan daha iyi bir referans olmazdı. Demek ki beni tanımış ve çok tutmuştu. Zaten kişiliği bakımından hiperaktif bir kişi, çalıştığı işyerinde yapıp etmeleri bakımından başka nasıl olabilirdi ki?

Rahmi'nin anımsattığı konunun geçtiği tarihte, Celalettin Dursun ile o kez farklı şirketlerde bir iş ilişkimiz vardı. Bir gün birlikte İzmit'ten Gölcük yönüne giden eski yol üzerindeki köprülerden birinden geçerken, bana «Bak, eğer şu dereye düşersen sadece iskeletin çıkar.» demişti. Sonra da «Derelere gelen akıntıların hepsini kessek, yukarıdan pırıl pırıl temiz su akıtsak, hiçbir şey karıştırmasak, şu ovanın tümünün kendisine gelmesi en azından 20 yıl sürer.» diye eklemişti.

Rahmi'nin geçmişteki o olay ile uzaktan yakından bağlantısı yoktu. Bunu bir başka niyetle kullanmak niyetindeydi.

Nitekim sonraki sözü ile konuyu nereye getirmek istediğini anladım.

«Meseleye tek bir yönden bakmamalısın. Şimdilik bundan başka yaşanılası başka bir dünya daha olmadığına ve ölüme çare bulunmadığına göre, ölmeden önce hiç olmazsa yaşamın boyunca yapmak istediğin hiçbir şey kalmamış olmasını istemek tasasından kendini kurtarmalısın. Sakın bu dünyada yapmış ve yapacak olduklarını bir başka dünyaya götürüp orada yapabileceğini sanma.»

«Ben öyle bir şey mi dedim?» diye alınganlık gösterdim.

«Aynen öyle demedin ama söylediklerin bu anlama da çekilebilir.» diyerek bana şöyle yüklendi:

«Eğer istemlerin ve beklentilerin yalnızca kendinle ilgili, hele hele salt bedensel yaşamın üzerine kuruluysa, senin gibi bir adamın buna pek aldırmaması gerekir. Gözünde çok büyüttüğün istemleri o kadar önemsememelisin. Yapabileceklerini yapmalı, yapamadıklarını terk etmeyi bilmelisin. Yapabilecek olduklarından ise kesinlikle caymamalısın. Sonuna kadar direnmeli, hiçbir zaman ve hiçbir koşul altında çalışmaktan geri kalmamalısın.»

Zaten hep çalışmamı öğütlerdi.

Çalışmak

Anlaşılan Çamlıca'da oturduğumuz gün, Rahmi ne kaygılarımı paylaşacak ne de gidermeme yardımcı olacaktı. Bana kaygısızlığı öneriyordu.

Birdenbire şunu düşündüm: Benden on yaş kadar büyük olduğuna göre, bu gibi kaygıları ona anlatmamın hiçbir anlamı olamazdı. Kaygılanmak gerekiyorsa benden önce o kaygılanmalıydı. Böyle bir durum olmadığına göre, benim hiç kaygım olmamalıydı.

Bunu düşününce, konumuzu bir başka yöne çekmeye giriştim. Sitem etmesin diye de konuyu değiştirmek istediğimi söyledim.

«Olur!» dedi, «Bakalım şimdi ne geliyor?»

Abdürrahim ile "eşitlik" konusu üzerinde aramızda geçen görüşmeye kısaca değindim. *"Devam et"* gibisinden başını salladı.

Söze «Bence her insanın, başkalarına eş birtakım hakları vardır.» diye başladım. «Bunların arasında temel gereksinmeleri yeterince sağlanmış olarak, uygar düzeyde yaşaması da yer alır. Gerçi bunun için çalışması da gerekebilir ama şu senin hep üzerinde durduğun "çalışma" koşulu işin içine girince ortaya apayrı bir konu çıkıyor. "Acaba çalışmak bir doğal olgu mudur, bir alışkanlık mıdır, zorunluluk mudur, yoksa yaşamın bir gereksinmesi midir?" diye düşünmeye başlarız.

Çalışma konusunun felsefesini yapmaya kalkışacak değilim. Zaten bu benden önce sana düşer. Bense bu konuya somut bir açıdan bakmak istiyorum.

Dünyamızda şu sözünü ettiğim doğal hakkına sahip olamayan milyonlarca insan aç, yoksul, perişan halde yaşıyor. Hatta çoğunun yaşadığından bile zor söz edilir. Yaşam savaşı veriyorlar. Beri yanda ise karnı tok, sırtı pek, elindeki olanaklar tüm gereksinmelerini pek aşan, buna karşın mutlu olamayıp daha da fazlasını isteyenler var.»

Araya girdi: «Dünya böyle kurulmuş bir kere... Ne yaparsın?»

Biraz bozuldum. Bu konuda aykırı düşünmediğini biliyordum. Bu dediğini ona yakıştıramamıştım. Söylediğim hiçbir şeye ilgisiz de kalmazdı. Bunun ardından ne çıkacağını görecektim.

«İnsanların hırs ve olumsuz tutkuları sürdükçe bedensel yaşamın olanak ve biçimine ilişkin istemlerin sonu gelmez gibi görünüyor. Üstelik asıl sorun, tinsel istemlerde beliriyor. Hele kişi "yetkinliğe erişmek" gibi bir amaca yönelmişse, bu sorun çözümlenemez bir karmaşıklığa bürünüyor. Bunun için sırf çalışmak yeterli olabilir mi?» diye bir soru ürettim.

«Bu da seni kaygıya düşürmemeli.» dedi, «İnsan, hiçbir zaman tam bir yetkinliğe varamaz. Ancak "olgunluk" düzeyine varabileceğini bilip kendini buna göre hazırlamalısın. Daha önce dedim ya, bu bir yolculuk… İnsanın doğal yaşam süresi birkaç kat uzamış olsa bile bir şey değişmez. Doyumsuzluğu sürecektir. Oysa insan, nelere ulaşabileceğini, nelere ulaşamayacağını iyi bilmelidir. Beklentilerini de bu bilgi ışığında düzenlemelidir.»

“Olgunluk” ve **“yetkinlik”**, aralarındaki farkı bilmediğim kavramlar değildi ama Rahmi’yi kendi sözüyle yakalamışken bir kez de ona söyletmek istedim.

«Diyorsun ki her insan yetkinliğe erişemez ama “olgunluk” düzeyine varabilir. Sence bu da önemli bir aşama sayılmaz mı?.. Yoksa olgunlaşmış bir insandan bile beklediğimiz çok şey mi var?»

«Bir kere herkes “olgunlaşma” düzeyine erişemez. Erişebilme olanağı vardır ama bunu kullanabilenler kullanamayanlara oranla azınlıkta kalır. Çevremizdeki birçok insanın noksanlığı da bundan ileri geliyor.» dedi.

İtiraz ettim:

«Ben olgunlaşmayı sıradan bir oluşum olarak görüyorum.»

«Hayır! Yanılıyorsun.» diye karşılık verdi, «Olgunlaşmak öyle basit, sıradan bir şey, kolay bir iş değildir. Bir kavram olarak “olgunluk” hem çok geniş kapsamlı hem görelidir. Hadi yetkinliği şimdilik bir yana bırakalım. Ben birisini “tam ve bütünlenmiş bir olgunluk” düzeyine varmış olarak görürken, belki sen farklı düşünmekte olabilir, onu bu bakımdan yetersiz bulabilirsin. Aramızdaki uyuşmazlığı gidermek için önce kavramları yerli yerine koymamız, bunların üzerinde uyuşmamız gerekir.»

Güldüm. «Her zaman olduğu, olması gerektiği gibi…»

«Evet!» diyerek devam etti, «Bilmem kaç kere söyledim. Tekrar etmekten usanmam. Kavramlar üzerinde önceden uyuşursak aramızda değerlendirme farkı doğmaz. Tartışırken görelilik, ya kavram üzerinde uyuşmamaktan ya da değer yargılarının farklı oluşundan ileri gelir. Fakat unutmamalısın ki, bu bağlamda en önemli etkenlerden biri de bilgidir.»

Elbette konuyu mutlaka bir ucundan **“bilgi”**ye bağlayacaktı.

Buna şaşırmadığımı, beklediğimi söylediğimde ise, «İşin gerçeği bu... Güneşi balçıkla örtemezsin. Bunu sadece bilgisiz bir kişi yapmaya kalkar.» dedi.

Taşı onun istediği gibi gediğine koymanın zamanı gelmişti:

«Bilgi edinmek için de çalışmak gerek.»

«Kesinlikle... Bilgisiz bir kişi bilgisizliğinin farkına varamaz. Başkalarının kendinden daha bilgili olduğunu görmesi bile ona bilgisizliğinin ölçüsünü göstermez. Zaten birinin diğerinden daha bilgili olması, onu bilgisizlikten kurtarmaz. Gerçekten bilgili olan yani kendini cehaletten sıyırmış bir insan ise, ne kadar çok bilgi edinirse o ölçüde yetersizliğinin farkına varır. Üstelik bilgili bir kişinin kendi bilgi düzeyini de bilmesi gerekir.»

Sözünü kesmek istedimse de eliyle bana beklememi işaret etti.

«İstersen buna “bilginin bilgisi” ya da “kişinin bildiklerine ilişkin bilgi” diyebilirsin. Ne dersen de ama bilginin böyle bütünleneceğini yani kişi kendi bilgi düzeyinin ne olduğunu bilmedikçe bilgili sayılamayacağını hiç aklından çıkarma.» deyip sustu.

Ben de susuyordum.

Rahmi, «Evet, ne diyecektin?» diye sorduğunda, ne diyeceğimi unutmuş olduğumu fark ettim.

Kafamı bir kez daha allak bullak etmişti. Aslında ne demek istediğini de pek iyi anlayamamıştım.

Bir kez daha, bu kez biraz daha açık, bir mühendisin anlayabileceği basit bir şekilde anlatması dileğinde bulundum.

Kendi yaşamından bir kesit vererek konuyu ikimizin ilişkisine bağladı:

«Şimdi... Sen benim senden daha çok bilgili olduğumu, çok şey bildiğimi sanıyorsun, değil mi?» diye başladı, «Ben de bir zamanlar kendimi bir başkasıyla karşılaştırdığımda öyle sanıyordum. Bir gün belli bir konuda bilgimin pek az olduğunu gördüm.

O konu üzerinde biraz daha araştırma yapmak, daha fazla, daha geniş bilgi edinmek gereksinmesini duydum. Nitekim daha fazlasını öğrendim.

Daha fazlasını öğrenince, bu kez araştırmayı daha da genişletip derinleştirmek gerektiğini anladım. Bunu yapmaya çalışırken, işin içine başka konular girdi.

Baktım ki "bilgi evreni" bitirilebilir, tüketilebilir, sonuna varılabilir gibi değil. Bir noktada durmak gerekir. Ben de durdum.

Goethe, Dr. Faust'u, Mefisto ile karşılaşmasından önce "her şeyi öğrenmiş bir kişi" olarak betimler. Faust mutlu değildir; yaşamında noksan olan bir şey vardır ama ne olduğunu bilememektedir. Demek ki, ona "her şeyi bilen kişi" demek yanlıştır. Goethe, bunu bambaşka bir açıdan ele alır ve kendine özgü üslubuyla anlatır ama bence Faust'un yaşamındaki asıl noksanlık, açıkça bir başka bilginin eksikliğidir. Bu yüzden mutluluğu tadamamaktadır. Çünkü mutluluğun ne olduğunu bilmemektedir.»

«Bu örnekle bilgi edinmenin, bilgili olmanın insanı mutsuz edeceğini mi söylemek istiyorsun?» diye sordum.

«Hayır, pek öyle değil.» diyerek, şöyle bir açıklama yaptı:

«Diyorum ki, insan ne kadar çok bilgi edinirse o kadar çok bilgi yetersizliğinin farkına varır. Bu nedenle eğer mutluluğu sadece bilgide arıyorsa, hiçbir zaman mutlu olamaz. Zaten kendini mutsuzluğa tutsak etmiştir. Fakat bilgiden yoksun olarak mutluluk peşinde koşacak olursa, mutlu olamaz çünkü "mutluluk" denilen duygunun ne olduğunu bilmemektedir. Bu nedenle insan önce bilgi edinmeli, edindiği bilgi ile mutluluğun ne olduğunu anlamalı, bundan sonra mutlu olmaya çalışmalıdır. Çok bilgi, mutlu olmaya engelse de bilgisiz mutluluk olmaz.»

Söyledikleri üzerine, anlayabildiğim kadarına dayanarak, bir yorum yapmak istedim.

«Bu dediğine göre bilgisiz bir kişi, mutlu olduğunu sanabilir ama aslında değildir. Mutlu olmak istemesine karşın kolayca karamsarlığa kapılan sınırlı düzeyde bilgili bir kişi de mutlu olamaz çünkü umutsuzluğa sürüklenir. Oysa bilgiliyse, mutluluğun ne olduğunu biliyorsa umutsuzluğa kapılmaz ve mutlu olma olanağını korur. Öyle mi?»

«İyi toparladın.» dedi, «Bu nedenle yetkinleşme doğrultusunda ilerlemek isteyen kişi, karşılaştığı hiçbir etken karşısında umutsuzluğa kapılmadan ilerlemek için çaba göstermekten geri kalmamayı kafasına koymalıdır. Kararlı olmalıdır. Senin gibi hemen caymamalıdır.»

Biraz sesimi yükselterek, «Ben caymıyorum ki. Beni caydırmaya çalışan, caymam gerektiğini söyleyen sensin.» diye yakındım.

Rahmi sakindi.

«Bağırmana gerek yok.» dedi, «Bunda alınacak ne var?.. Ben ilerlemekten caymanı söylemedim ki. Önündeki zamanın yetmeyeceği kaygısına kapıldığını ileri süren sendin. Eğer yetmeyecekse kendini kaygıdan kurtarıp yapabileceklerini yapmaya bakmanı, yapamayacaklarını ise yapmaya kalkışmaktan caymanı önerdim, o kadar.»

Sakinleştim. Usulca, «Yani diyorsun ki ne yapacağını iyi tasarla, ölç, tart, anla, bil. Yapamayacağın işlere kalkışma. Boşuna kaldıramayacağın bir yükün altına girme. Ya göçersin ya da yükü devirirsin.» dedim.

«Evet ama dahası da var. Boşuna umut bağlama.»

«Hani "Olmayacak duaya amin deme." gibi.»

«Tam öyle olmasa da yakın düşer.»

«Çalışmazsak ne olur?»

Bu, Rahmi'nin en duyarlı olduğu noktalardan biriydi.

«O zaman insanın bedensel yaşamının bile bir gerekçesi, bir anlamı kalmayabilir. İnsan, yaşamının bir gün sona ereceğini, ölümün doğanın gerçeklerinden biri olduğunu bilip anlamalıdır. Bunu benimsemeli, içine sindirmelidir. Bireysel gelişimin "ölüm anı" gelmeden çok önce bir duraklama ya da tümüyle durma dönemine girebileceğini de bilmelidir.» dedi.

Bir ek yaptım: «Bunları kavradığında ise çalışmaya gerek kalmadığına, her şeyin boşuna olduğuna karar verir.»

Beğenmedi.

«Hayır!... Öyle yapacak olursa, yaşamı boyunca düşebileceği yanılgıların en büyüğüne düşmüş olur. Oysa sanki yaşamın sonu hiç gelmeyecekmiş, sonsuzca sürecekmiş gibi kendini geliştirip olgunlaştırma uğraşısına elinden geldiğince aralıksız devam etmelidir. Hiçbir zaman gevşekliğe, umursamazlığa kapılmalıdır.»

Sözünü kesmek gereğini duydum.

«Ama zaman durmaksızın akıp gidiyor.»

«Haklısın.» dedi, «Adam olan bunu da bilmelidir.»

Rahmi böyle der demez, elime bir koz geçmiş gibiydi. Konumuzla pek ilgisi olmasa da Rahmi'nin şu "adam" deyişine takılıvermek istedim.

Hem hayli üst düzeyde bilgili hem erdemlerle bezenmiş yani bilge bir kişi nasıl olur da böyle "cinsiyetçi" bir dil kullanabilirdi!

Onu bu kez köşeye fena sıkıştıracağımı umarak, şu retorik soruyu sordum:

«Ne yani, sadece adam olan mı bunu bilmeli? Kadınlar bilemez mi?»

Tanıştığımızdan beri ilk kez Rahmi'yi hiç beklemediği bir soru yönelttiğimi düşündüm. Bakalım ne yanıt verecekti!

Bana saatler gibi uzun gelen yarım dakikalık sessiz bir bekleyişin ardından çayından usulca bir yudum aldı.

Endişelendim. *"Pas geçecek, hiç yanıt vermeyecek."* diye düşündüm.

Gözlerini gözlerimin tam içine dikerek, bu soruyu soran kişinin ciddi olup olmadığımı tartmak istercesine yüzümde beni ele verecek izler aramaya başlar gibi baktı. Ben ise renk vermemeye çalışıyordum.

Rahmi'nin bilmediğimiz birçok yeteneği vardı. Sessizlik uzadıkça bana bakarken zihnimin derinliklerinde âdeta bir arkeolojik kazıya giriştiğini sezer gibiydim.

Sertçe «Bana bak!» deyişiyle, bu kazı işleminin sona erdiğini anladım.

Hem şimdi bu da lâf mıydı yani! Onu mandepsiye oturtmaya çalıştığımı fark edip kızmış mıydı?

«Bana bak!» diye tekrar etti Rahmi ama bu defa ilkinden çok daha gür bir şekilde. «Bana bak! Gözlerimin içine bak. Bu gözlerde kadının erkekten daha aşağıda olduğunu varsayacak türden cinsiyetçi hatta dahası var, gerici bir bakış mı görüyorsun?»

Tam özür dileyerek «Olur mu hiç öyle şey!» diyerek sözümü geri almaya girişecektim ki, Rahmi espritüel bir söz yapıştırdı:

«Söyle bana, neden "anavatan" var da "baba vatan" yok?»

Tam yanıt verecektim; meğer sözünü bitirmemiş. Bir el işaretiyle beni durdurdu.

«Neden "anayasa" var da "baba yasa" yok? Neden buna benzer daha birçok "ana" var da karşılığında bir "baba" yok?»

Benim bir söz etmemi yine engelledi: «Dur bir dakika; daha bitmedi! Bir de bunun tersine bakalım: Neden "iskele babası" var da "iskele anası" yok?.. Neden "şam babası" var da "şam anası" yok?.. Başka babalar da var ama onların da karşılığında analar yok. Neden "baba adam" var da "ana adam" yok?... Sen şimdi "adam zaten erkek olduğu için baba denir de ana denmez" mi diyeceksin? Ne ilgisi var? Buradaki "baba" sıfatının anlamını kavrayamıyor musun? Bir de ortaokul ve lisede iyi Türkçe öğrenmiş olduğunu ileri sürerek öğünürsün. Bu mu iyi bilinen Türkçe?.. Size böyle mi öğrettiler dilimizin farklı anlamlara gelen, kimisi mecazî olabilen sıfatlarını?»

Öyle bir perişan olmuştum ki, anlatamam. Ben onu faka bastırayım derken o beni şapa oturtmuştu.

«Madem bilmiyorsun, dinle de öğren… Eskiden biliyordun da şimdi unutmuşsan, o eski bilgilerini yenile.» diye çıkışarak devam etti: «**Adam olmak** bir dil kalıbıdır ve erkek olmak ile kesinlikle eş anlamlı değildir. Esasen "erkek olmak" da bir diğer kalıptır; bunun karşılığında "kadın olmak" diye de bir kalıp vardır.

Her ikisi de bambaşka anlamdadır ve bu anlamların da erkeklik ya da dişilikle bağlantısı yoktur.

Adam olmak bir deyimdir. Bunun erkek cinsiyetiyle bağıntısı olduğunu öne sürmek, öyle düşünmek bilgisizliğin dik âlâsıdır; bilgisizlik değilse art niyetli tutumun daniskasıdır. Bu, konuya "kavramsal" düzlemde değil, "imgesel" düzeyde bakmak olur ki, derinlikten son derece yoksun ve yüzeysel bir saçmalıktan başka bir şey değildir.»

«Kusura bakma!» diye lâfa girecek oldum.

«Dur, daha bitirmedim. Hem kusura da bakarım.» diyerek sözünü sürdürdü:

«Antik Yunan'da Sokrates ve Platon'dan başlayarak Aristoteles'in tüm felsefî kategorilerinde "insan olmak" niteliğinin "adam olmak" ile eşdeğer olduğunu görürsün. Bu durumu kadının ontolojik açıdan dışlanması olarak yorumlamak, demagojiye kapı aralamaktan başka bir şey değildir. Çünkü daha önce dedim ya, adam olmak erkek olmak değildir. Evrende her şeyin karşıtıyla var olduğunu düşünüp, bu konuya yaklaşımı tersinden alırsak, mecazî anlamda olmayan "kadın" teriminin karşıtı "adam" değil, "erkek"tir. Dilimizde şöyle deyimler var: "Bir işi adam gibi yapmak", "adam gibi ilgilenmek", "adam gibi düşünmek", "adam gibi söz etmek", "adam gibi davranmak"… Daha birçoklarını sayabilirsin. Hiçbirinde "adam" sıfatının yerine "kadın" koyamazsın çünkü bu sıfat kadınlar için de aynen geçerlidir. Burada adam, "doğru dürüst" demektir.»

Bir an durdu. «Sen de kafanı adam gibi çalıştır.»

«Kafamı adam gibi çalıştırınca aklıma şu geldi.» diyerek girdim söze. «Biz akıp giden zamanı konuşmuyor muyduk?»

Rahmi, hatamı fark ettiğimi gözlerimden okudu. Bunu gözlerimden okuduğunu ben de onun gözlerinden okudum. Bardağındaki soğumaya yüz tutmuş son çay yudumunu yuvarlayarak, «Haklısın.» dedi. «Adam olan bunu da bilmelidir. Gidenin geri gelmeyeceğini, yaşamış olduklarını yeniden yaşamayacağını, doğada böyle bir şey olmadığını da bilmelidir. Buna karşın belli birtakım şeyleri yapmak üzere başlamak için artık geç sayılsa bile başka şeylerin yapılabileceğini düşünüp onları bulmaya çalışmalı, ne yapabilecekse onu yapmalıdır.»

«Çalışmalı ki yaşamının bir anlamı olsun.»

«Evet!»

«İnsan çalışırsa mutlaka yaşamının bir anlamı olur mu?»

«Olabilir de, olmayabilir de.» diye yanıtladı, «Daha doğrusu elbette olur ama o bunun farkına varamayabilir. Yaşamına bir anlam veremeyebilir.»

«Yani mutlaka çalışmak gerek; yaşamın bir anlamı olsa da kişi yaşamına bir anlam veremese de.»

«Evet!» diyerek noktaladı ve birden kalktı. «Ben burada üşüdüm yahu! Yarın akşam bana gel de bu konuşmaya evde devam edelim.»

Hesabı ödeyip çıktık. Dönüş yolunda hiç konuşmadık.